

YHDENVERTAISUUS- JA TASA- ARVOLAUTAKUNTA/Täysistunto

Julkinen joukkoliikennepalvelu, vammaisuus, kohtuulliset mukautukset, syrjintäolettaja, uhkasakko

Diaarinumero: 1xx/2016

Antopäivä: xx.xx.2018

Hakija katsoi, ettei hän voi käyttää vastaajan järjestämiä julkisia joukkoliikennepalveluja yhdenvertaisesti muiden kanssa, koska hän ei näkövammastaan johtuen pysty käyttämään vastaajan matkakortin arvo-ominaisuutta. Hän pyysi vastaajalta kohtuullisena mukautuksena vapautusta matkakortin arvo-ominaisuuden käytöstä. Vastaaja katsoi, että hakijan mahdollisuus käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä yhdenvertaisesti muiden kanssa oli turvattu muilla tavoin.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei vastaaja ollut esittänyt asiassa sellaista selvitystä, joka olisi kumonnut asiassa syntyneen syrjintäolettan. Näin ollen lautakunta katsoi vastaajan evänneen hakijalta kohtuulliset mukautukset ja kielsi tätä uusimasta hakijaan kohdistunutta syrjintää.

Ottaen huomioon, että hakijalla on 1.1.2018 alkaen ollut mahdollisuus saada näkövammansa perusteella vastaajan maksuton matkakortti, eikä hänellä ole siten ollut kyseisestä ajankohdasta alkaen tarvetta näkövammastaan johtuville, matkojensa maksamiseen liittyville kohtuullisille mukautuksille vastaajan järjestämissä julkisissa joukkoliikennepalveluissa, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei uhkasakon asettaminen ollut käsillä olevassa asiassa tarpeellista.

Asian tausta

Hakijalla on näkövamma (haittaluokka 100 %). Hän asuu HSL-alueen ulkopuolella, mutta hän käyttää HSL:n järjestämiä julkisia joukkoliikennepalveluja työssään ja vapaa-ajallaan. Hän on saanut työnantajaltaan käyttöönsä pääkaupunkiseudulla työssään tekemiään matkoja varten HSL:n haltijakohtaisen matkakortin, johon on ladattu arvoa.

HSL on osana lippu- ja informaatiojärjestelmänsä uudistamista hankkinut käyttöönsä kosketusnäytöllisiä matkakortinlukijoita. HSL:n matkakortin arvo-ominaisuuden käyttäminen kyseisissä matkakortinlukijoissa edellyttää, että matkustaja valitsee ensin laitteen kosketusnäytöltä matkustusalueen neljästä eri vaihtoehdosta, hyväksyy sen jälkeen valintansa koskettamalla kosketusnäytön toista kohtaa ja asettaa lopuksi matkakortin laitteen alaosaan, johon ilmestyy valintojen suorittamisen merkiksi vilkkuva valo. Lipun oston keskeyttäminen tai lipun ostaminen useammalle henkilölle edellyttävät kosketusnäytön muiden kohtien koskettamista. Matkakortin kausiominaisuutta käytettäessä riittää, kun korttia näyttää matkakortinlukijan edessä. Kausiominaisuutta voi ladata vain henkilökohtaiselle matkakortille.

Hakija pyysi näkövammansa vuoksi 16.8.2016 HSL:ltä yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n 1 momentissa tarkoitettuna kohtuullisena mukautuksena vapautusta matkakortin arvo-ominaisuuden

käyttämisestä työtehtävissään. HSL kieltäytyi 12.9.2016 kyseisen vapautuksen myöntämisestä hakijalle katsoen, että kohtuulliset mukautukset järjestyvät hakijalle muilla tavoin.

Hakijan vaatimukset

Hakija vaatii, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kieltää HSL:ä jatkamasta häneen kohdistunutta syrjintää ja asettaa päätöksensä tehosteeksi uhkasakon.

Hakijan perustelut

Hakija katsoo HSL:n evänneen häneltä kohtuulliset mukautukset, joita hän tarvitsisi voidakseen käyttää HSL:n järjestämiä julkisia joukkoliikennepalveluja yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Hakija toteaa, ettei hänellä ole näkövammansa takia mahdollista käyttää itsenäisesti kosketusnäytöllisiä matkakortinlukijoita käyttäessään matkansa maksamiseen matkakortin arvo-ominaisuutta. Näin siksi, koska oikean kohdan löytäminen ja sen valitseminen matkakortinlukijasta on hänelle hänen näkövammansa vuoksi sattumanvaraista. Tiukkojen aikataulupaineiden alaisina työskentelevät kuljettajat eivät hänen mukaansa ole useimmissa tapauksissa halukkaita auttamaan leimaamistilanteissa ainakaan omaehtoisesti. Hän toteaa, että matkakortin kausiominaisuuden käyttö voisi onnistua häneltä.

Hakija ilmoittaa sekä hakemuksessaan että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle 30.1.2018 antamassaan vastaselityksessä asiansa koskevan matkoja, jotka hän tekee työtehtäviensä suorittamiseksi. Hän toteaa, ettei hänen työnantajansa kustanna työntekijöilleen kausiominaisuuden käytön edellyttämiä henkilökohtaisia matkakortteja. Sekä matkakortin kausiominaisuuden että mobiilili- ja tekstiviestilipun käyttö tulisivat hakijalle kalliimmiksi kuin matkakortin arvo-ominaisuuden käyttö, eikä työmatkojen maksaminen matkapuhelimella ole hakijan työnantajan antaman ohjeistuksen mukaan myöskään suotavaa. Hakija toteaa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle 4.4.2017 antamassaan vastaselityksessä, että ”sama esteettömyysongelma” koskee myös niitä hänen vapaa-aikanaan tekemiään matkoja, joihin hänen olisi tarkoituksenmukaisinta ja edullisinta käyttää HSL:n matkakortin arvo-ominaisuutta.

Hakija toteaa, että HSL:llä aiemmin käytössä olleet, fyysisillä painikkeilla toimineet matkakortinlukijat, olivat hänelle esteettömiä. Kosketusnäytöllisten matkakortinlukijoiden esteettömyys edellyttäisi hänen mukaansa matkakortin arvo-ominaisuutta käytettäessä laitteen antamaa äänipalautetta, jotta hän saisi näkövammastaan huolimatta tietää, ovatko hänen leimauksensa onnistuneet.

Hakija viittaa vaatimustensa perusteeksi YK:n vammaisoikeuskomitean ratkaisuun Itävaltaa koskevassa ratkaisussa Communication No. 21/2014 (14.9.2015) ja toteaa, että HSL on tehnyt tietoisien ratkaisujen uusiessaan aiemmin käytössä olleet, näkövammaisille esteettömät matkakortinlukijat esteellisillä laitteilla.

Vastaajan vastaus

HSL kiistää syrjineensä hakijaa ja katsoo toteuttaneensa hänen kohdallaan tarvittavat kohtuulliset mukautukset.

Vastaajan perustelut

HSL toteaa, että sen käyttöönottamat, kosketusnäytölliset matkakortinlukijat ovat osa laajaa lippu- ja informaatiojärjestelmän uudistusta, jota koskevan sopimuksen kuntayhtymä allekirjoitti Tieto Finland Oy:n kanssa 16.5.2012. HSL:n mukaan uusi lippu- ja informaatiojärjestelmä tuo mukanaan useita asiakkaita hyödyttäviä uudistuksia, kuten ajantasaisen matkustajainformaation. Uusien laitteiden myötä lippujärjestelmää voidaan myös kehittää jatkossa joustavasti, sillä kosketusnäytöllisiin laitteisiin voidaan lisätä uusia valintoja ilman, että laitteeseen tarvitsee tehdä muita muutoksia. Muutosten tekeminen tulee tarpeelliseksi esimerkiksi otettaessa käyttöön uusia matkustusalueita.

HSL toteaa tehneensä uusiin matkakortinlukijoihin niiden esteettömyyttä parantavia toimenpiteitä. Laitteisiin on lisätty sekä kohoviivat näytön molemmille puolille ohjaamaan kosketuksen kosketusnäytöllisten painikkeiden paikoille että kohopisteet kortinlukualueelle, jotta se erottuisi paremmin laitteen pinnasta. Myös ääniohjaustoiminnon lisääminen matkakortinlukijoihin otettiin huomioon järjestelmän kokonaisuudistuksen suunnitteluvaiheessa. Toiminnon lisäämisestä kuitenkin luovuttiin sekä kustannussyistä että siksi, että näkövammaisten matkustamisen edistämiseen on etsitty muita keinoja.

HSL toteaa, ettei se myönnä yksittäisiä henkilöitä koskevia vapautuksia matkalipun hankkimisesta, koska samankaltaisissa tilanteissa olevia ihmisiä on lähtökohtaisesti kohdeltava samalla tavalla. HSL:n 12.9.2016 päivätyn vastauksen mukaan kuntayhtymän järjestämissä julkisissa joukkoliikennepalveluissa tehdään tarvittaessa seuraavia kohtuullisia mukautuksia matkakortin leimaamisessa auttamiseksi: Linja-autojen ja raitiovaunujen kuljettavat auttavat matkakortin leimaamisessa, ja lähijunissa leimaamisessa apua saa konduktööriltä. Myös liikennevälineissä kiertävät lipuntarkastajat auttavat lipun leimaamisessa, jos asiakkaalla ei ole ollut vamman tai muun syyn vuoksi mahdollisuutta leimata korttiaan. Tarkastusmaksu voidaan jättää tällaisessa tapauksessa perimättä. Lisäksi matkustajien on mahdollista hankkia itselleen mobiililippu ruudunlukuohjelmaa käyttäen tai henkilökohtainen matkakortti, johon ladataan kautta.

HSL katsoo yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle 8.3.2017 antamassaan vastauksessa, että hakijan tulisi kohdistaa kohtuullisia mukautuksia koskevat vaatimuksensa HSL:n sijasta työnantajaansa, joka voi hankkia hänelle henkilökohtaisen matkakortin, johon on ladattu arvon sijasta kautta. Hakijan ilmoitettua lautakunnalle 4.4.2017, että sama HSL:n matkakortin arvo-ominaisuuden käyttöön liittyvä esteettömyysongelma koskee myös hänen vapaa-aikanaan tekemiään matkoja, HSL ilmoitti lautakunnalle 11.4.2017, ettei sillä ole lausuttavaa kyseisen vastaselityksen johdosta. Myöhemmin lautakunnalle antamassaan lisäselvityksessä (18.9.2017) HSL katsoi mobiililipun olevan näkövammaisille esteetön ja totesi, että mobiililipun hintaa suunniteltiin laskettavan matkakortin arvolipun kanssa samalle tasolle vuoden 2018 alusta.

HSL toteaa, että HSL-kunnissa vakituisesti asuville näkövammaisille (haittaluokka 18) myönnettiin ennen 1.11.2016 vapaalippu 90 %:n haitta-asteen perusteella. 1.11.2016 alkaen HSL on myöntänyt vapaalipun 50 %:n haitta-asteen (haittaluokat 10-18) perusteella. HSL toteaa, että hakijan kotikunta on kuulunut HSL-kuntiin 1.1.2018 alkaen. HSL:n hallitus on 21.11.2017 päättänyt laajentaa näkövammaisten vapaalipun myöntämisperusteita vyöhykeuudistuksen yhteydessä niin, että vapaalippu myönnetään uudistuksen voimaan tullessa asuinkunnasta riippumatta kaikille näkövammaisille, joiden haitta-aste on vähintään 50 % (haittaluokat 10-18). Vyöhykeuudistus tulee HSL:n arvion mukaan voimaan elokuussa 2018.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan pyytämät lausunnot

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on pyytänyt yhdenvertaisuusvaltuutetulta ja Näkövammaisten liitto ry:ltä lausuntoa siitä, ovatko HSL:n kosketusnäyttölliset matkakortinlukijat näkövammaisille henkilöille esteettömiä silloin, kun he käyttävät matkansa maksamiseen kortin arvo-ominaisuutta.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo lausunnossaan näkövammaisilta henkilöiltä saamiinsa tietoihin perustuen, etteivät HSL:n kosketusnäyttölliset matkakortinlukijat ole näkövammaisille henkilöille saavutettavia. Valtuutettu toteaa suositelleensa HSL:lle näkövammaisten vapaamatkustusoikeuden laajentamista, koska muut vaihtoehdot ovat valtuutetun HSL:ltä saamien tietojen mukaan vaikuttaneet kalliilta ja käytännön toiminnallisuuksiltaan epätydyttäviltä.

Myös Näkövammaisten liitto ry katsoo yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle antamassaan lausunnossa, että HSL:n matkakortinlukijat ovat näkövammaisille henkilöille esteellisiä heidän käyttäessään matkansa maksamiseen matkakortin arvo-ominaisuutta. Näin siksi, koska arvon käyttäminen edellyttää laitteen kosketusnäytön toimintojen käyttämistä eikä laite anna äänipalautetta toimintojen painamisesta. Näin ollen näkövammaisen henkilö ei voi varmistaa, mitä toimintoa hän on painanut. Myös lipun ostolle määritelty aika on näkövammaiselle lipun ostajalle liian lyhyt. Ajan ylittyessä laite palautuu alkutilaan antamatta äänipalautetta, jolloin näkövammaisen henkilö ei voi tietää, onko lipun ostaminen onnistunut.

Yhdistyksen mukaan vain yksi neljästä näkövammaisesta henkilöstä onnistui ostamaan arvolipun oikein, kun HSL esitteli kosketusnäyttöllistä matkakortinlukijalaitetta Näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus liriksessä, vaikka HSL:n esittelijä oli juuri ohjeistanut heitä laitteen käytössä. Yhdistys toteaa lisäksi, että HSL:ssä pidettiin 22.8.2016 tapaaminen, jossa todettiin, ettei matkakortinlukijoihin ole tehtävissä kohtuullisin kustannuksin sellaisia olennaisia, laitteen esteettömyyttä parantavia ratkaisuja, jotka mahdollistaisivat näkövammaisen matkustajan itsenäisen laitteen käytön.

Esittelijän esitys

1. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo Helsingin seudun liikenne –kuntayhtymän evänneen hakijalta hänen tarvitsemansa kohtuulliset mukautukset ja siten syrjineen häntä hänen vammaisuutensa perusteella. Lautakunta kieltää Helsingin seudun kuntayhtymää uusimasta hakijaan kohdistunutta syrjintää.
2. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta hylkää uhkasakon asettamista koskevan vaatimuksen.

Kysymyksenasettelu

Asiassa on arvioitavana seuraavat seikat:

1. Voiko hakija laajentaa hakemuksessa esittämiään, kohtuullisia mukautuksia koskevia vaatimuksiaan asian käsittelyn aikana ja onko hakijan 4.4.2017 yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle antama vastaselitys tulkittava tällaiseksi asian laajentamiseksi?
2. Onko HSL evännyt hakijalta yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitetut kohtuulliset mukautukset?

Perustelut

Syrjinnän kielto

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n 1 momentin mukaan ketään ei saa syrjiä muun muassa vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. Pykälän 2 momentin mukaan välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi kyseisessä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.

Yhdenvertaisuuslain esitöiden (HE 19/2014 vp) mukaan syrjintäkiellosta ei johdu elinkeinonharjoittajalle velvollisuutta kohdella ihmisiä eri tavoin heidän henkilökohtaisten tarpeidensa edellyttämällä tavalla, ellei kyse ole yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitetuista kohtuullisista mukautuksista (s. 70).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 26-27/2016, vammaisyleissopimus) 5 artiklan 2 kohdan mukaan sopimuspuolet kieltävät kaiken syrjinnän vammaisuuden perusteella ja takaavat vammaisille henkilöille yhdenvertaisen ja tehokkaan oikeussuojan syrjintää vastaan syrjintäperusteesta riippumatta.

Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen

Kohtuulliset mukautukset

Yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Pykälän 2 momentin mukaan mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon vammaisen ihmisen tarpeiden lisäksi 1 momentissa tarkoitetun toimijan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan kohtuulliset mukautukset on käsitteellisesti erotettava yleis- ja pysyväisluonteisista esteettömyystoimenpiteistä, joista säädetään muualla lainsäädännössä (s. 79)

Esitöiden mukaan mukautusten kohtuullisuudella tarkoitetaan yhtäältä sitä, että toimenpiteistä ei saa koitua kohtuutonta taloudellista tai muunlaista rasitetta, ja toisaalta sitä, että mukautusten tulee vammaisten ihmisten näkökulmasta kohtuullisella tavalla toteuttaa heidän yhdenvertaiset mahdollisuutensa saada esimerkiksi palveluja. (s. 79). Mukautusten asianmukaisuus tarkoittaa sitä, että vammaisen henkilön yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi tehtyjen toimenpiteiden on oltava tarkoituksenmukaisia, turvallisia ja kohtuullisia. Asianmukaisuusvaatimus pitää sisällään ajatuksen toimenpiteiden tehokkuudesta ja käytännöllisyydestä. (s. 80)

Esitöiden mukaan yhdenvertaisuuslaki ei edellytä, että olosuhteet, joissa esimerkiksi palveluja tarjotaan, olisivat kohtuullisten mukautusten tekemisen jälkeen vammaisille ihmisille täsmälleen samanlaiset kuin muille asiakkaille. Esimerkkeinä kohtuullisista mukautuksista esitöissä mainitaan luiskan asettaminen tilapäisesti portaisiin pyörätuolia varten, näkövammaisen auttaminen

konkreettisessa tilanteessa, ruokalistan tarjoaminen näkövammaiselle pistekirjoituksella tai ruokalistan sisällön kertominen asiakkaalle suullisesti (s. 79).

Vammaisyleissopimuksen 2 artiklan mukaan kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan tarvittaessa yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta, ja joilla varmistetaan vammaisten ihmisten mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksen toteutumista valvovan komitean yleiskommentti nro 2:n (2014) mukaan kohtuullisella mukauttamisella pyritään saavuttamaan yksilökohtainen oikeudenmukaisuus varmistamalla syrjimättömyys tai yhdenvertaisuus ja ottamalla huomioon yksittäisen henkilön ihmisarvo, itsemääräämisoikeus ja valinnat (kohta 26).

Hakemuksen laajentaminen

Hakija on todennut yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle 4.4.2017 antamassaan vastaselityksessä, että ”sama esteettömyysongelma” koskee myös niitä hänen vapaa-aikanaan tekemiään matkoja, joiden maksamiseen hänen olisi tarkoituksenmukaisinta ja edullisinta käyttää HSL:n matkakortin arvo-ominaisuutta. Asiassa tulee arvioitavaksi, voiko hakija laajentaa hakemuksessaan esittämiään vaatimuksia mainitulla tavalla hakemushetken jälkeen.

Hallintolain (434/2003) 19 §:n 1 momentin mukaan hallintoasia pannaan vireille kirjallisesti ilmoittamalla vaatimukset perusteineen. Lain 22 §:n 3 momentin mukaan asianosainen voi omasta aloitteestaan täydentää hakemustaan tai muuta asian käsittelyä varten toimittamaansa asiakirjaa sekä toimittaa käsittelyn kuluessa viranomaiselle asian ratkaisemisen kannalta tarpeellisia asiakirjoja.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että jos hallintoasian vireillepanolle ei ole asetettu määräaikaa, vireille pantua asiaa voidaan käsittelyn aikana sisällöllisesti laajentaa ja siinä esitettyjä vaatimuksia muuttaa (Mäenpää, Olli: Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. 2016, s. 126).

Edellä todetuin perustein yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo hakijan voivan laajentaa käsittelyn aikana kohtuullisia mukautuksia koskevia vaatimuksiaan siten, että ne koskevat HSL:n menettelyä myös hänen vapaa-ajallaan HSL:n järjestämissä julkisissa joukkoliikennepalveluissa tekemiinsä matkoihin liittyen.

Syrjintäoletaman syntyminen

Yhdenvertaisuuslain 28 §:n mukaan vireillepanijan on syrjintää tai vastatoimia koskevaa asiaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa käsiteltäessä esitettävä selvitystä seikoista, joihin vaatimus perustuu. Jos asiaa käsiteltäessä esitettyjen selvitysten perusteella voidaan olettaa syrjinnän tai vastatoimien kieltoa rikotun, vastapuolen on kumotakseen oletuksen osoitettava, että kieltoa ei ole rikottu.

Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan, jotta syrjintää tai vastatoimia koskeva kanne tai hakemus voi menestyä, on ensisijaisesti vireillepanijan esitettävä sellaista näyttöä tapahtumien kulusta ja muusta tosiseikastosta, jonka perusteella asiaa objektiivisesti arvioiden voidaan olettaa syrjinnän tai vastatoimien kieltoa rikotun. Pelkkä väite tai epäily syrjinnän tai vastatoimien kiellon rikkomisesta ei riitä oletaman syntymiseen. Täyttää näyttöä syrjinnästä tai vastatoimista ei kuitenkaan edellytetä, vaan riittävää on, että tuomioistuimelle tai muulle asiaa käsittelevälle toimivaltaiselle viranomaiselle syntyy esille tulleiden seikkojen valossa perustellusti oletama syrjinnän tai vastatoimien kiellon vastaisesta menettelystä. Olettama syrjinnän tai vastatoimien

kiellon rikkomisesta voi perustua paitsi vireillepanijan, myös vastapuolen esille tuomiin seikkoihin taikka mahdolliseen muuhun asiaa käsiteltäessä saatuun selvitykseen. (s. 93)

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa ensinnäkin, ettei HSL voi vaikuttaa siihen, millä tavoin hakijan työnantaja maksaa matkat, jotka hakija tekee HSL:n julkisissa joukkoliikennevälineissä työtehtäviensä suorittamiseksi. Asiassa ei näin ollen ole objektiivisesti arvioiden perusteltua olettaa HSL:n menetelleen hakijan työssään tekemien matkojen osalta syrjinnän kiellon vastaisesti. Asiassa ei siten ole syntynyt syrjintäolettamaa tältä osin.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, että YK:n vammaisoikeuskomitean ratkaisu, johon hakija viittaa hakemuksensa tueksi (Communication No. 21/2014, 14.9.2015) koski saavutettavuutta, ei kohtuullisia mukautuksia. Ratkaisussa ei arvioitu yksittäisen henkilön oikeutta yksittäistapauksellisiin, tilannekohtaisiin järjestelyihin vaan sitä, oliko ltävallassa sijaitsevan kaupungin raitiovaunuverkostoa laajennettaessa voitu jättää uudet raitiovaunupysäkit varustamatta samanlaisella digitaalisella äänentoistojärjestelmällä, joka oli asennettu aiemmin rakennetun raitiovaunuverkoston varrella oleville pysäkeille ja joka mahdollisti näkövammaisten henkilöiden julkisten joukkoliikennepalveluiden käyttämisen yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan toimenpide on yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ”tarvittava” esimerkiksi silloin, kun jokin palvelu ei ole vammaisen ihmisen saatavilla muihin henkilöihin verrattuna vastaavalla tavalla ilman mukautusta (s. 79).

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo hakijan esittämän selvityksen perusteella, että HSL:n käyttöön ottamat kosketusnäytölliset matkakortinlukijat ovat hänelle hänen näkövammansa vuoksi esteellisiä hänen käyttäessään matkansa maksamiseen matkakortin arvo-ominaisuutta. Näkemystä HSL:n kosketusnäytöllisten matkakortinlukijoiden esteellisyydestä näkövammaisille henkilöille tukevat myös lautakunnan Näkövammaisten liitto ry:ltä ja yhdenvertaisuusvaltuutetulta saamat lausunnot. Myös HSL katsoo, että uusien matkakortinlukijoiden kosketusnäyttö tuottaa vaikeasti näkövammaisille henkilöille ongelmia arvolipun ostossa (HSL:n hallituksen päätös sokeiden vapaalipun myöntämisperusteen laajentamisesta 21.11.2017, § 138). Näin ollen lautakunta katsoo, että hakijalla on ollut tarve yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitetuille toimenpiteille.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo HSL:n saaneen tietää hakijan vapaa-aikanaan HSL:n järjestämissä julkisissa joukkoliikennepalveluissa tekemiin matkoihin liittyvästä kohtuullisten mukautusten tarpeesta viimeistään 11.4.2017 kuntayhtymän ilmoitettua lautakunnalle, ettei sillä ole lausuttavaa hakijan 4.4.2017 päivätyin vastaselityksen johdosta. HSL ei ole ryhtynyt kyseisen ajankohdan jälkeen toimenpiteisiin hakijan asiassa.

Edellä todettujen seikkojen perusteella yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, että asiassa on syntynyt kohtuullisten mukautusten epäämistä koskeva syrjintäolettava hakijan vapaa-aikanaan tekemien matkojen osalta.

Syrjintäolettaman kumoaminen

Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan, jos asiaa käsiteltäessä on esitetty riittävästi sellaista selvitystä, jonka perusteella voidaan olettaa syrjinnän kieltoa rikotun, vastapuolen on osoitettava, että kieltoa ei ole rikottu (s. 93).

HSL katsoo toteuttaneensa yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitetut kohtuulliset mukautukset hakijan ja muiden näkövammaisten henkilöiden kohdalla seuraavasti: Hakijalla on mahdollisuus saada HSL:n liikennevälineissä matkakorttinsa leimaamisessa apua, ostaa

mobiililippu tai käyttää matkojensa maksamiseen matkakortin kausiominaisuutta. Hakijan asuinkunnan liityttyä HSL-kuntiin 1.1.2018 hakijalla on myös ollut mahdollisuus saada näkövammansa perusteella maksuton matkakortti.

Kuljettajilta saatava apu

Saadun selvityksen mukaan HSL:n järjestämien julkisten joukkoliikennepalvelujen linja-autojen ja raitiovaunujen kuljettajat auttavat tarvittaessa matkakortin leimaamisessa. Sen sijaan metrossa ja Suomenlinnan lautalla ei ole saatavissa tällaista apua. Junissa apua on saatavissa vain ajoittain, jos junissa kiertävät konduktöörit tai lipuntarkastajat sattuvat liikkumaan juuri siinä junavaunussa, johon hakija nousee kyytiin.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei linja-autoissa ja raitiovaunuissa kyseisten liikennevälineiden kuljettajilta saatavaa apua ole pidettävä yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla asianmukaisena toimenpiteenä hakijan yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi kaikissa HSL:n järjestämissä julkisissa joukkoliikennepalveluissa.

Mobiililippu

HSL toteaa kehittävänsä mobiililipun ostamista näkövammaisten matkustajien kannalta helpommaksi ja suunnittelevansa mobiililipun hinnan laskemista matkakortin arvo-ominaisuuden käytön kanssa samalle tasolle. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, että mobiililipun ostaminen, vaikka se olisi samanhintaista tai edullisempaa kuin matkakortin arvo-ominaisuuden käyttäminen, edellyttäisi näkövammaiselta henkilöltä älypuhelimien käyttöä.

Vammaisyleissopimuksen 19 artiklan mukaan sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön varmistamalla muun muassa, että koko väestölle tarkoitetut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan (c kohta).

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, ettei olosuhteiden, joissa näkövammaisen henkilö maksaa julkisessa joukkoliikennevälineessä tekemänsä matkan, tarvitse olla täysin samanlaiset kuin sellaisella julkisten joukkoliikennevälineiden käyttäjällä, jolla ei ole näkövammaa. Ottaen kuitenkin huomioon, että HSL:n järjestämissä joukkoliikennepalveluissa on kyse yleisesti tarjolla olevasta julkisesta palvelusta, lautakunta katsoo, ettei hakijalta voida yhdenvertaisuuslain 8 §:n 1 momentti, vammaisyleissopimuksen 19 artikla sekä perustuslain 6 §:n 2 momentti ja 22 § huomioon ottaen edellyttää, että hänellä tulisi olla käytössään älypuhelin silloin, kun sitä ei edellytetä muiltakaan palvelujen käyttäjiltä. Lautakunta katsoo näin ollen, ettei mobiililippu ole käsillä olevassa asiassa yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitettu asianmukainen toimenpide hakijan yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi.

Matkakortin kausiominaisuuden käyttäminen

Yhdenvertaisuuslain 8 §:n 1 momentti, vammaisyleissopimuksen 19 artikla sekä perustuslain 6 §:n 2 momentti ja 22 § huomioon ottaen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei myöskään matkakortin kausiominaisuuden käyttäminen ole yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitettu asianmukainen toimenpide hakijan yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi,

koska sen käyttö tulisi hakijalle hänen matkojensa vähäisyydestä johtuen kalliimmaksi kuin matkakortin arvo-ominaisuuden käyttäminen.

Maksuton matkakortti

HSL:ltä saadun selvityksen mukaan hakijan asuinkunta on liittynyt HSL:än 1.1.2018, mistä alkaen hakijalla on ollut oikeus saada näkövammansa perusteella maksuton matkakortti.

Yhdenvertaisuuslain esitöiden mukaan kohtuulliset mukautukset on toteutettava kohtuullisessa ajassa mukauttamispyynnön tekemisestä (s. 80).

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, ettei HSL ole selvittänyt tarjonneensa hakijalle 11.4.2017 jälkeen kohtuullisessa ajassa maksutonta matkakorttia tämän yksilölliseen tilanteeseen perustavana toimenpiteenä.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on katsonut, ettei maksuttomassa saattajalipussa, jonka VR-Yhtymä Oy tarjoaa näkövammaisten tai pyörätuolilla liikkuvien henkilöiden saattajille, ole kyse yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitettusta kohtuullisesta mukautuksesta, sillä se ei ole kyseisessä säännöksessä tarkoitettulla tavalla yksittäistapauksellinen, vammaisen henkilön esittämään pyyntöön perustuva tilannekohtainen järjestely (YVTltk 2x/2015).

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toteaa, ettei HSL:n maksuton matkakortti ole 1.1.2018 alkaen ollut enää hakijan osalta yksittäistapauksellinen, tilannekohtainen järjestely, joten se ei ole mainitusta ajankohdasta alkaen voinut olla enää hänen kohdallaan kohtuullinen mukautus.

Johtopäätös

Edellä todetuin perustein yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei HSL ole esittänyt asiassa sellaista selvitystä, joka kumoaisi asiassa syntyneen syrjintäolettan. Näin ollen lautakunta katsoo HSL:n evänneen hakijalta yhdenvertaisuuslain 15 §:n 1 momentissa tarkoitettut kohtuulliset mukautukset.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta kieltää HSL:ä uusimasta hakijaan kohdistunutta, tässä päätöksessä tarkoitettua syrjintää julkisissa joukkoliikennepalveluissa.

Hakijalla on ollut 1.1.2018 alkaen mahdollisuus saada HSL:n maksuton matkakortti. Näin ollen lautakunta katsoo, ettei HSL:än ole enää aiheellista kohdistaa syrjinnän kiellon vastaisen menettelyn jatkamista koskevaa kieltopäätöstä.

Uhkasakko

Yhdenvertaisuuslain 20 §:n 3 momentin mukaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi asettaa antamansa kiellon tai määräyksen tehosteeksi uhkasakon.

Ottaen huomioon, että hakijalla on 1.1.2018 alkaen ollut mahdollisuus saada näkövammansa perusteella HSL:n maksuton matkakortti, eikä hänellä ole siten enää tarvetta näkövammastaan johtuville kohtuullisille mukautuksille HSL:n matkakortin arvo-ominaisuuden käytössä, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoo, ettei uhkasakon asettaminen ole käsillä olevassa asiassa tarpeellista.

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta päätti hyväksyä esittelijän esityksen.

Lainkohdat

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 8 § 1 ja 2 momentit, 15 § 1 ja 2 momentit ja 28 §

Suomen perustuslaki (731/1999) 6 § 2 momentti ja 22 §

Hallintolaki (434/2003) 19 § 1 momentti ja 22 § 3 momentti

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 26-27/2016) 2 artikla, 5 artiklan 2 kohta ja 19 artiklan c kohta

Muutoksenhaku

Muutoksenhakuohjaus liitteenä.

Asian ovat päättäneet Tuomas Ojanen, Outi Anttila, Paula Ilveskivi, Riitta-Maija Jouttimäki, Katja Leppänen, Jukka Lindstedt, Pirkko Mahlamäki, Liisa Nieminen, Husein Muhammed, Jukka Siro, Niina Mäntylä, Henrik Gustafsson ja Raija Meriläinen. Asian esittelijä Hanna Kiiskinen.